MOWA

JASNIE WIELMOZNEGO

CZACKIEGO

STAROSTY NOWOGRODZKIEGO

W czasie pierwszego zasiadania na Kommissyi Skarbu Koronnego,

JW.

ROCHA z GŁOGOWY

KOSSOWSKIEGO

IAKO PODSKARBIEGO WIELKIEGO KORONNEGO,

IMIENIEM TEYZE KOMMISSYI

MIANA.

14. Lutego 1791. Roku.

Jaśnie Wielmożny Mci Panie Podskarbi Wielki Koronny.
Prześwietna Kommissyo!

Poki Urzędu powierzenie było świadectwem i nadgrodą cnoty, poki zaszczyt świętą zasługi stawał się własnością,

A

poty dzień wstępu Obywatela do Magistratury był dniem powszechney radości, poty Lud imie Urzęduiących od przyczyny szczęścia swego niemogł i nie umiał rożnić. Lecz kiedy prożność, zaczeła frymarczyć podłością; dla zasilenia dumy, kiedy zły Obywatel, niewzdrygał się, bydź wprzod nikczemnym niewolnikiem, aby mu wolno było obok wzgardy swoiey osoby, dać uczuć moc ciążącey władzy: Zdawało się że w własney hańbie i nieszczęściu wspoł ziomkow, nabydź można Prawo do osiągnienia i zniewagi razem Urzędu W tenczas stawała się samotność szczęściem, uchylenie się od usług Publicznych chlubą, nadgroda wstydem, a nawet sama w dziełach Prawodawczych pochwała, prożnym Podchlebstwa odgłosem.

Ten sam Szlachetny Narod niedawno świadek poklasku, co go występek na zgnębioney wymuszał cnocie, widział z żalem, że ten co miał bydź głosem wielbiącego szanowanym, sam siebie kaźił, i chęć w innych zasłużenia prawdziwey chwały nikczemnił. Ten mowię Narod iest Sędzią uczucia składaiących naszą Kommissyą Osob ktore Tobie JW. Mci Panie Podskarbi Wielki Koronny oświadczyć maią radość, a tłomaczyć otwarcie poczytuią za dług Przyiaźni i twoiey zasłudze.

Zyczenie powszechne przeznaczało Ci ten Stopień; ukontentowanie tłomaczących wolę Narodu, usprawiedliwiło dobrego Krola wybor; a ta Magistratura niosąc dwochkrotnie za Skarbem i rzeczą powszechną o Ciebie do Tro-

nu proźby (a) z powodu przyiaźni, dla wybraney Osoby; z pobudek wdzięczności dla Głowy Narodu, uświęca tak miłą dzisieyszym posiedzeniem uroczystość.

Prawa są Rękoymą powszechney pomyślności, wykonanie onych, daie zbierać te owoce Ludowi; ktorych oczekiwać w dobrych ustawach miał dopiero udzieloną wolność.

Prożna byłaby ta wspaniała nadzieia, naganna nasza radość, gdyby duch woli Oycow naszych; gdyby zamiar każdego mieszkańca, tey wolney ziemi niewystawiał; co Oyczyzna wymaga, od Publicznych Urzędnikow; co w wezwanym do tey znakomitey dostoyności powszechność upatruie.

Pozwol więc JW. Podskarbi, pozwol Prześwietna Kommissyo, abym wystawił obraz tych obowiązkow ktore sędzia, a wraz i ster Skarbu trzymaiący, w Rządzie dochodami Publicznemi do sprawowania przyimuie. Wszak przez to oddaie się cześć szanownym cieniom Przodkow co przy-

(a) *Gdy Podskarbstwo W: Kor: wakować miało, Kommissya Skarbu Koronnego udała się do J. K. Mci na dniu 21. Stycznia 1787. Roku, aby te dostoieństwo JW. Kossowskiemu w ow czas Podskarbiemu Nadw: Koronnemu oddać N. Pan raczył. Toż samo na dniu 3. Września 1790. Roku taż sama Magistratura ponowiła.*

kładem swoim ważność tych Prawd ktore czuiemy zatwierdzali. Wszak słodko bydź musi tym coświętym cnoty są poruszeni zapałem, uwielbiać w społczesnych sobie iey prawdziwą wielkość.

Utrzymywać skuteczność Praw, ktore czas wątli, podstęp niszczy, a prostym powinności wykonaniem dawać dopełnianey ustawie nową moc i siłę, wydrzeć formalności gnębioną sprawiedliwość, odebrać szanownym prawności imieniem, uczczonemu łupiestwu, tysiące nieszczęśliwych offiar, godność sobie powierzoną mieć za obcą i na to tylko Publiczną powagę posiadać; aby każden iey wzywaiąc wymiaru, znał w tym tylko dobrodzieystwo samey Oyczyzny — Nakonicc mieć wstręt od tych wszystkich co Sędziami dla siebie lecz nie dla rzeczy powszechney bydź pragną — Oto iest powinność, oto iest wzor doskonałego Sędziego. — Do takiego to Urzędnika chęć podeyścia cnoty samą wzgardą kuszącego zasilona, albo się niezbliży, albo w swoiey zemście zawstydzoną zostanie; że niezdoła w cnotliwym sercu zgryzoty sprawić nad utratą rownie z zyskownych iak nikczemnych widokow; boiaźń nieskaźi iego uczucia, gdy wszrzod nieszczęścia powszechnego, on się nazwie prawdziwie szczęśliwym, gdy prześladowanie zaświadczy iego Szlachetną stałość. Mniey maiętny niebędzie złorzeczył ubostwu, gdy te ani zasłoną przeciw bogatszemu ani tarczą dla gwałtu stać się niemoże.

Dzieie próżności stawiaią we wszystkich Narodach mnogą liczbę Podskarbich, wdzięczność i szacunek ludu wyi-

muie niewielu z nacisku Imion pamięć ciążących, co cnotę w strzeżeniu dochodow publicznych z nauką Ekonomiki Polityczney łączyć umieią. Tak smutne dla powszechności, a chlubne dla wielkich Mężow uczy doświadczenie, że wieki w wydawaniu tych ludzi skąpe co Narodom wracaią obfitość, mieszkańcom zbliżaią szczęście Publiczne, a imie swoie za hasło zostawuią radości, zdaie się długiego potrzebować spoczynku aby ich na pociechę ludzkości wydać mogły.

Sposob strzeżenia Skarbu przepisały Prawa, prosty mechanizm oznacza pilność i prace strzegących, Nauka pomnożenia i utrzymywania prawdziwych bogactw uszczęśliwia Kray, i zdobi tych umysł, co z poprzedniczych doświadczeń przepowiadaią przyszłość, a znaiąc przytomne nieszczęście w samym ucisku, znayduią zrzodła zabieżenia onemu.

Ta Szlachetna Prawodawcy i człowieka Skarbowego nauka, dwa tylko ma proste cele; postawić Narod w tym stanie że sam z łatwością swoie opatrzy potrzeby; obmyślać aby Podatki konieczne nietłumiły przemysłu lub nieodbierały sposobu pomnożenia zrzodeł Bogactw, a zatym funduszu potrzebnych dla Kraiu offiar.

Pracowita człowieka ręka, powodowana od przemysłu, była zawsze istotnym Narodow Bogactwem, iest dotąd pierwszą przyczyną opatrzenia wszystkich społeczności potrzeb. — Ciągłe trudy nieskończony doświadczeń szereg,

wsparty naśladowaniem wynalazkow, ktoremi się Narody nawzaiem wyprzedzaią, są iedynemi śrzodkami, za ktorych pomocą, obfitość zaspakaia nasze troski i trudy; człowieka zatym praca iedynym iest Kraiu rządnego Skarbem. W miarę żyżności Produktow, co ie ludzie własnego znoiu nabywaią kosztem, w miarę liczby tych co ich do konsumpcyi potrzebuie rosną Bogactwa Narodow. Te to wzaiemne potrzeby natchnęły łatwość, i użycie sposobow, zrobiły podział pracy i zatrudnień ludzkich, utworzyły łańcuch, ścisłym społeczności ziednoczony ogniwem; między temi krorzy pierwsze Bogactwa z rąk natury odbiera ią, ktorzy ie do wielorakich użytkow przerabiaią, ktorzy się zamianą onych trudnią, ktorzy nakoniec reprodukcyą Kraiową, odrodzoną, przerobioną i zamienioną, do konsumpcyi zbliżaią.

Gdzie niemasz podziału zatrudnień ludzkich, tam panuie stan pierwiastkowy niedoskonałości, lecz iak tylko Narod bliżey potrzeby towarzyskie, poznawać zacznie, dostrzeże natychmiast, że lubo imie, rząd, odległość, rożnica obyczaiow, dzielą Państwa, potrzeba wzaiemna wskaże im zaraz iż są iedną całego świata społecznością. — Wszędzie iedną sposobność ma człowiek do pracy, lecz nie wszędzie ziemia, powietrze, i inne stosunki odpowiedzą iego trudom, zbywaiące więc nad potrzebę istoty, przechodzą domu społeczeństwa, i Państwa Granice; aby niedostatek hoynym natury i siły rozumu ludzkiego darow udzieleniem, znaydował nadgrodzenie. — Ta zamiana dała

przyczynę handlu, handel wziął przemyſł żyiących za narzędzie; a będąc z natury ſwoiey umieiętnością Rachunkową, dał nam poznać wyobrażenie Ekonomiki polityczney.

Stoſunki potrzeb iednego z drugim, zaſtanowiły uwagę nad potrzebą całości, Goſpodarſtwo ſzczególne dało nam poznać, z niewielką rożnicą Rządu całego prawidła. Tak więc ieſt powinnością Rządu Kraiowego, żeby każda klaſſa mieſzkańcow znalazła w zbliżeniu wzaiemnych wygod pomoc.

Właściciel i Rolnik wziąwſzy ściſłe przymierze z ziemią, ieden przez łożone koſzta, drugi za pomocą pracowitey Ręki wydobywaią początkową maſſę Bogactw, całemu Narodowi ludzkiemu potrzebnych; Rzemieślnik i Kupiec ſurowe Bogactwa zbliżaią do konſumpcyi, ieden przez rękodzieła, drugi przez handel czyli zamianę. Wſzyſtkich praca ſtaie ſię nieuchronną Narodom, ſkłada ie w ich ręku iako iſtotne bogactwa, i tak ściśle między ſobą łączy, że w iakim kolwiek względzie uważać będziemy na człowieka, zawſze przyznamy, że iego praca i przemyſł, iedynym ieſt Narodu Skarbem.

Narod rozległy, ktorego niwy przywalone zoſtaią ciężarem błota, ktorego laſy i zarośle przechodzą potrzebę konſumpcyi i handlu, Narod mowię takowy potrzebuie zachęcenia do Rolnictwa, Kupiec w takowym Narodzie weźmie ſię zawſze do zamiany Reprodukcyi ſurowey, na tę, ktorey w kraiu niedoſtaie, lubo obca przerabia ręka. Wy-

dostarcza Narod Rolnictwu, ludność pomnożona nad potrzeby rolnicze, da przewagę handlowi Kraiowemu nad Zagranicznym.

Wysilały się Narody, i w nich znakomici Pisarze czyniąc stosunki trudow do odnoszonych korzyści, iedni tylko samym rękodziełom daiąc opiekę rządową, mniey dbali na inne pracy ludzkiey rodzaie: drudzy Miastom sidlisko mniemanych Bogactw, a Wsiom skład nędzy zostawiali, inni samemu Rolnictwu oddaiąc chwałę rękodzieła ieżeli nie wzgardzie, to przynaymniey oddawali uniżeniu, błędy takowe stały się przyczyną chwały dla tych co ie odkryli i odkryte za ostrzeżenia dla siebie, przyięli. Wydobyta prawda ogolna, porobione stosunki z względności na ludność i na wielorakie inne warunki iakie przynależą Narodom, podług ich położenia, ludności i wszystkich lub części Klass mieszkańcow oświecenia.

Prawda iest zawsze nieodmienną, idzie tylko o iey odkrycie, i stosowność do rzeczy; w iakim iest względzie Polska, dozwol Jaśnie Wielmożny Podskarbi, dozwol Prześwietna Kommissyo krotkiey uwagi.

Obfitości roli naszey oddaią inne Kraie hołd sprawiedliwy: Ten kruszec co go na poł żywy niewolnik w Ameryce zdobywa, spływa na te obszerne kłosow niwy, ktore pracowita ręka Rolnika zgromadza. Lecz wyparte z łożysk swoich wody, zacieraią ślady dawnieyszey obfitości

ści, a ſpuſtoſzenia zoſtawuią okropne oznaki. Podnoſzą ſię na tych ſamych morgach ſtoletnie drzewa, gdzie wczaſie ſławy i Potęgi Polſki znużony zwycięſtwy Rycerz przemienianym z Oręża w Lemieſz żelazem, ziemię na przemianę potem, i krwią ſkrapiaiąc uprawiał.

Rękodzieła oddaią ſowite nadgrody za te dobrodzieyſtwa, ktore przyzwoita Rządowa, a nie fiſkalna wymierza opieka, lecz ieſzcze trzeba upewnić aby mogły kwitnąć pod cieniem wolności i beſpieczeńſtwa; ſtoſowane do potrzeby i ſpoſobności Kraiu, zatrudnią tych nawet, ktorym wiek wzbrania, wzruſzyć ziemi Pługiem, a zwyczay dozwala nabywać i wzmacniać niędołęgę, na łonie prożniaſtwa.

Tak przyſwoione Kraiowi, przymilone pracuiącym, zachęcone i bronione od władzy rządowey, Rękodzieła wieczną prawie ugruntuią trwałość. Wſzak klęſki czaſowe niſzczyły i obalały we Włoſzech warſztaty, lecz natychmiaſt wyſtarczaiąca ludność i chęć doſkonalenia od Oycow podaney Profeſſyi, wśrzod obalin nazad ie ſtawiały. Wſzak Pochodnia Fanatyzmu i Oręż krwią Braterſką ſkropiony, przenoſiły koleyno w Miaſtach Flandryi ſpuſtoſzenie; przecież przemyſł ſzedł w zapaſy z czaſowym nierządem, i gnębiącym Deſpotyzmem.

Duchem handlu ieſt wolność, Kupiec ieſt Obywatelem świata, Kray gdzie ſię urodził, gdzie ſię żywi ieſt tylko ſkładem iego przemyſłu; uciſk przenoſi ten kapitał

i te ręce co Kraiowi i ſobie pomnażaią korzyści. Tak ſą niektore nadbrzeżow morz i rzek Europeyſkich Miaſta, dawniey handlem, potym iego uciemiężeniem ſławne. Ciemne ſrzednich wiekow dzieie wſkrzeſzaią ich pamięć, a uczonych wſtrzymuie ſię częſto rozwaga, ktoremu gruzow lub opuſtoſzałych domow zbiorowi wſpaniałe dawniey Łacinſkie lub właściwego Narodu ſtoſować nazwiſko.

Polſka znayduie świadectwa pomyślności handlu, do ktorego od natury ſamey, w trzech mieyſcach morz ſobie przeciwnych, niekoſztowne łączenie wzywa.

Czas odzyſkaney wolności pod przewodnictwem Krola i ſławą okrytych Marſzałkow będzie zapewnie czaſem wydoſkonalenia Ekonomiki wewnętrzney Kraiowey. Jedni w ſtarożytnych czaſach, kuli, ſkały dla łatwieyſzego Narodom niepodbitym przenoſzenia kaydan. Lud wolny na to nowe otwiera drogi aby obfitość wſzędzie przechodząc, była świadectwem dobroczynnego światła Krola i Narodu. Drudzy pruli ziemię, aby wydobyty kruſzec zwalczył przeciwnych cnotę, i w kupionym wyſtępku zakładali ſiedliſko ſpodloney niewoli. Polacy na to zgłębią ziemię, aby dary przyrodzenia teraz ukryte, razem bogaciły Obywatela i ſpoſobiły go do obrony Kraiu Prawa i wolności.

Otoż to w znaniu i ſtoſunku tych prawd gruntuią ſię obowiązki Podſkarbiego; Otoż to ieſt cel tey Magiſtratury, ktora dotąd nieſkażoną cnotą w ſamym prawie ſtrzeżeniu i pomnożeniu dochodow publicznych, mogła tylko zakładać i rozſzerzać ſławę. Bogdayby Tobie JW. Podſkarbi Wielki Koronny i nam niebawnie wolno było rzecz powſze-

chną sprawować w ziednaniu pomyślności Wspoł-mieszkań-cow, a dobroczynnością Prawa, krotkie Urzędowania naszego przechodzić zakresy.

Wszczęściu Polski i szanowania prawdy czasie zachował Ciebie JW. Podskarbi Wielki Koronny los Narodowi naszemu, na ten znakomity Urząd. Ratowałeś cnotliwie Skarb wczasie przemocy występku, szanowałeś Prawo gdy zbrodnia i podstęp zdawały się nad nim czasowy utrzymywać tryumf, strzegłeś wolności gdy do iey gnębienia ieden drugiego wyprzedzał.

Prożno Obywatel szukać będzie twoich znoiow zawdzięczenia, w księdze hańbą Seymu zaprzedaniem Wspoł braci wsławionego. Chlubić się możesz JW. Kossowski iak ow Szlachetny Greczyn, że uzurpator nieśmiał mu darow ofiarować, a przemilczeniem iego pochwał dał świadectwo iego cnocie że się łupem Oyczyzny nieskaził. Miło zapewne iest Narodowi że sama zbrodnia mimowolnie Ci mieysca ustępuiąc oddała czysty hołd twoiey cnocie, a Ty dwudziesto ośmio letnich twoich, Oyca twego poprzedniczych ieszcze zasług odbierasz nadgrodę, iako dług ktoren mądrość i sprawiedliwość kochanego od Narodu Krola Oyczyznie wypłaca.

Zbliża nas Prawo podziałem władzy do Ciebie, iako pierwszego Skarbowego Ministra, zbliżysz nas co raz mocniey swoim przewodnictwem do tey sławy ktorey sposobu nabycia iesteś wzorem.